

„Tas laisvės troškimas“ (arba Kodėl verta tyrinėti jaunimo subkultūrinės grupės)

RASA RAČIŪNAITĖ-PAUŽUOLIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

rasa.raciunaite-pauzuoliene@vdu.lt

<https://orcid.org/0000-0001-8744-6301>

Egidija Ramanauskaitė 2023. *Kauno hipiai: tapatybės paieškos 1966–1972*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 288 p., ISBN 978-609-07-1010-4

Egidija Ramanauskaitė savo monografiją *Kauno hipiai: tapatybės paieškos 1966–1972* pradeda klausimu: „Kodėl sovietmečio hipių tema yra svarbi ir vėl prie jos sugrįžtama?“ Iš tiesų šis klausimas aktualus šiandien iš naujo reflektuojant 1972 m. gegužės 14-osios įvykius Kauno valstybinio muzikinio teatro sodelyje, susijusius su Romos Kalantos auka.

Nors 1972-ųjų pavasario įvykiai Kaune vyko daugiau kaip prieš 50 metų, tačiau laisvės idėjos atgarsiai dar gyvi kelių kartų atmintyje. Per šį laikotarpį išaugo dvi naujos kartos – pirmoji, gimusi sovietmečiu, kurios socializacija vyko ideologizuotos sovietmečio visuomenės aplinkoje, antroji, jau gimusi Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, 1972-ųjų įvykius pažinusi tik per savo senelių prisiminimus ir šių dienų kino filmus, teatro spektaklius ar literatūros kūrinius. Nors sovietmečio visuomenėje hipiai buvo marginalizuojami, demonizuojami, o ypač po Kalantos įvykių siekta ištrinti šią subkultūrinę grupę iš žmonių atminties, alternatyvi to meto visuomenė nepriėmė šio negatyvaus sovietinės ideologijos

Received: 10/06/2024. **Accepted:** 14/06/2024.

Copyright © 2024 Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

primesto požiūrio į hipių subkultūrinę grupę. Po Romos Kalantos susideginimo sovietmečio Kaune auganti ilgaplaukių berniukų karta, kieme bendraamžių pravardžiuojama „mergomis kačergomis“, slaptai puoselėjo laisvės idėją ir su pasididžiavimu tapatinosi su Kauno hipių karta.

1972-ųjų Miesto sodo įvykiai išliko atmintyje per kelių Kauno gyventojų kartų prisiminimus, per šeimose papasakotas gyvas istorijas, kurių liudininkai buvo patys pasakotojai. Šių įvykių atgarsiai prasiskverbė ir į sovietmečio literatūrą, dokumentinius filmus, kuriuose Ezopo kalba buvo užsimenama apie to meto hipių simboliką, jų aprangos, šukuosenų, susirinkimo vietų detales. Praėjus porai metų po Kalantos įvykių televizijos režisierės Jadvygos Janulevičiūtės sukurtas dokumentinis filmas „Milijonas talentų“ (1974) užfiksavo Laisvės alėjos 27 numeryje įsikūrusios pirmosios Lietuvoje vaikų kavinės „Pasaka“ lankytojus ir interjero fragmentus. Šios kavinės šiandien nebėra, tačiau užfiksuoti vaizdai kino juostoje kelia daugelio kauniečių, augusių ir gyvenusių sovietmečiu, nostalgiškus prisiminimus. Šioje vietoje mėgdavo rinktis ir Kauno hipiai, „Company“ grupės nariai, taip pat ir jaunesnioji ilgaplaukių berniukų karta, užfiksuota šio filmo kadruose.

Atgavus Nepriklausomybę, 1972-ųjų pavasario protesto įvykiai buvo naujai reflektuojami jaunosios kartos kino ir teatro režisierių darbuose: 1990 m. Raimundo Banionio dokumentiniame filme „Fontano vaikai“ apie Romos Kalantos gyvenimą ir mirtį užfiksuoti Romo Kalantos brolių bei jo žūties įvykio liudytojų – Nacionalinio Kauno dramos teatro režisieriaus Jono Jurašo ir fotografo Romualdo Požerskio – pasakojimai. Kitas kultinis Banionio vaidybinis filmas „Vaikai iš Amerikos viešbučio“ (1990) skirtas įprasminti Romo Kalantos pasiaukojimą ir pasipriešinimo sovietinei santvarkai judėjimą. Donato Ulvydo režisuotame vaidybiniame filme „Emilija iš Laisvės alėjos“ (2017) 1972-ųjų įvykiai papasakoti per pagrindinės filmo veikėjos, Kauno dramos teatro aktorės Emilijos patirtį. 2022 m. minint Romo Kalantos susideginimo 50-metį, teatro režisierius Kęstutis S. Jakštas Kauno valstybiniame muzikiniame teatre pastatė pagal Kipro Mašanausko muziką sukurtą roko operą „1972“, skirtą Romos Kalantos aukai atminti. Šią operą būtų galima pavadinti muzikiniu šių dienų eksperimentu, sujungiančiu sovietmečio dokumentiką, meninę to laiko interpretaciją bei psichodelinio roko klasiką.

Apie 1972 m. pavasario įvykius ir jų atmintį liudija ir 2024 m. gegužės 14 d. surengtas 52-ųjų Kalantinių minėjimas Kaune, per kurį Kauno muzikinio teatro

sodelyje nuskambėjo kompozitorės Zitos Bružaitės „Requiem. Laisvės vardan“ ir buvo pristatyta Egidijos Ramanauskaitės knyga „Kauno hipiai: tapatybės paieškos 1966–1972“. Šios monografijos pasirodymas tarsi pratęsia ankstesnių kūrėjų interpretacijas laisvės tema, tik šiuo atveju ne meniniu, bet moksliniu pavidalu. Monografijos pristatymas vyko restorane „Miesto sodas“, norint įprasminti šios vietos svarbą, nes Romas Kalanta susidegino Kauno valstybinio muzikinio teatro sode, kuris buvo hipių grupės „Company“ pagrindinė susitikimo vieta. Knygos pristatyme dalyvavo ir šios knygos pagrindiniai herojai – Kauno hipių grupė „Company“, pasidalijusi prisiminimais ir savo jaunystės iš hipių laikų kūrybiniu palikimu.

Su tiriamą hipių grupe „Company“, kurią sudarė apie 30 narių, knygos autorė bendravo nuo 2002 m. ir su 12 šios grupės asmenų atliko išsamų longitudinalinį tyrimą, trukusį daugiau nei 20 metų. Toks ilgas ir kruopštus tyrimas, pasitelkus etnografinius duomenis, retrospektyvinį longitudinalinį kokybinių tyrimų metodą bei sistemų teorinę prieigą (matematinį modeliavimą), socialinių tinklų analizę, suteikė galimybę autorei išsamiai išanalizuoti etnografinę medžiagą apie grupei reikšmingus įvykius, su šiais įvykiais susijusią socialinę aplinką, formavusią grupės pasaulėžiūrą ir vertybes, bei įvertinti šios grupės poveikį sovietinei visuomenei.

Monografijoje autorė iškelia tikslą – „atskleisti sovietmečio alternatyviajai kultūrai atstovavusios hipių grupės „Company“ atsiradimo, tapatybės formavimosi procesus ir jos poveikį socialinei aplinkai“ (p. 4). Knygoje gvildinama keletas klausimų – Vakarų hipių subkultūros įtaka Lietuvos jaunimui, sovietmečio gyvenimo kontekstas; grupės atsiradimo prielaidos ir tapatybės kūrimo procesai brandos laikotarpiu; jos dalyvių meninė raiška; grupės neformalios organizacijos specifika; grupės būsenos kaitos dėsningumai ir poveikis sovietmečio visuomenei.

Autorės atliktame tyrime, siekiant pabrėžti sovietmečio hipių išskirtinumą to meto socialinėje aplinkoje, taikyta subkultūrinės tapatybės samprata. Ji remiasi Alberto K. Coheno (1997) ir Howardo S. Beckerio (1997) teiginiais, kad naujos kultūros formos atsiradimo sąlyga yra kelių tarpusavyje bendraujančių veikėjų susibūrimas, norint spręsti panašias problemas ir formuojant požiūrius, išskiriančius juos iš aplinkos (cituota iš Ramanauskaitė 2023: 15). Kadangi hipių subkultūrinės tapatybės kūrėjams svarbu save išskirti iš aplinkos, ši subkultūra nustato kitoniškumo sferas, pvz., „sovietmečio socialiniame kultūriniame kontekste tai galėjo būti hipiškos asmens laisvės, taikos ir meilės vertybės, egzistencinė filosofija, avangardinė meno kūryba, hipiuojančio jaunimo įvaizdžiai,

ironiškas santykis į socialinę aplinką“ (p. 16) ir kiti. Taigi subkultūrinė tapatybė gali būti išreiškiamą kolektyviniuose sambūriuose – komunose, koncertuose, festivaliuose.

Hipiai knygos autorės apibūdinami kaip reikšminga savo laiko jaunimo subkultūra, priklausiusi pasauliniam jaunimo kultūriniam judėjimui ir atliepusi savo gyvenamo laikmečio aktualijas. Sovietmečiu tarp hipių pradėjusios plisti jaunimo asmens ir kūrybinės laisvės idėjos ne visada atitiko jų tėvų kartos požiūrius, todėl hipiuojantis jaunimas maištavo prieš sovietinės visuomenės prisitaikymą, to meto žmonių dvigubą gyvenimą, iškėlė sovietinės ir kitaip mąstančios visuomenės dalies prieštaravimus (p. 12).

Žvelgdama į hipių subkultūrą iš šios dienos perspektyvos, autorė pateikia svarius argumentus, kodėl šiandien yra svarbu tyrinėti jaunimo subkultūras:

Susistemintos žinios apie hipiavusio jaunimo grupės elgesį sovietmečio aplinkoje gali padėti ne tik iš arčiau pažinti sovietmečio visuomenę, bet ir galvoti apie šių dienų procesus, kai visuomenėje kyla įtampos dėl skirtingų grupių vertybių, kai atsiranda ir nusistovi galios santykiai, dėl kurių dominuojantys asmenys ir grupės geba perkelti kitus į bendruomenės ar net visos visuomenės paribį ir prieš juos smurtuoti psichologiškai ir fiziškai (p.13).

Monografijos tyrimo objektu pasirinktos Kauno hipių grupės „Company“ tapatybės paieškos, trukusios nuo 1966–ųjų iki 1972–ųjų tuo metu vykusių alternatyviosios kultūros procesų kontekste. Pirmieji knygos puslapiai nukelia skaitytoją į grupės atsiradimo ištakas, siejamas su 1966–1967 m., kai būsimos grupės dalyviai, išgirdę apie Liverpulyje susikūrusią grupę „The Beatles“, pradėjo domėtis Vakarų jaunimo muzika, hipių subkultūros įvaizdžiais ir vertybėmis. Grupę vienijo kūrybinė meninė veikla. Grupės „Company“ dalyviai grojo įvairiose to meto jaunimo grupėse: bigbyto grupėje „Raganiai“, „Nuogi ant slenksčio“, „Mes“, „Dainiai“, „Chairs“, „Veidrodeliai“ ir kitose, dalis iš jų dalyvavo Modrio Tenisono pantomimos kursuose, Kauno profsąjungų kultūros rūmų poezijos teatre, kūrė vienetinį muzikos žurnalą „BIN“, organizavo roko muzikos renginius, vadinamus *possession*. Aktyviausias grupės laikotarpis – 1970–1972 m., kai atskirų grupelių dalyviai savo susitikimų vietą iš kiemo perkėlė į Miesto sodą (p. 32–33). Remiantis etnografiniais duomenimis – grupės dalyvių pasakojimais ir prisiminimais, susijusiais su patirtimi, įgyta dalyvaujant

grupės gyvenimo įvykiuose, interviu ir integruoto stebėjimo metodais, sovietmečio dokumentais (laiškais, dienoraščiais, eilėraščių sąsiuviniais), – monografijoje atkuriami grupės dalyvių asmeniniai įvykiai ir bendrų hipių subkultūros gyvenimo įvykių seka bei grupės dalyvių emocinės būsenos.

Vienas svarbiausių šios monografijos privalumų – novatoriškas tyrimas, atliktas pasitelkus tarpdisciplininę tyrimo metodologiją. Jaunimo grupės „Company“ formavimosi procesai ir jos dinamika tiriami remiantis netradicine humanitariniams mokslams teorine prieiga – sistemų teorija, kildinama iš gamtos mokslų. Etnografinėi medžiagai apdoroti tyrime pasitelktas tikslųjų mokslų metodas – sistemų teorija (matematinis modeliavimas), kurios tikslas – priežastinių ryšių paieška ir prognostinės funkcijos sukūrimas. Be to, tyrime taikyta socialinių tinklų analizė ir simbolinio interakcionizmo įžvalgos.

Vertėtų pabrėžti, kad dinaminų sistemų teorinės priegios pritaikymas hipių grupės tyrimams yra ilgalaikis mokslininkės darbo rezultatas bendradarbiaujant su Jeilio (JAV) universiteto elektros inžinerijos, ekologijos ir biologijos profesoriumi J. Rimu Vaišniu. Tyrime taikytas modeliavimas remiasi sistemų teorijos prieiga, kuri sistemiškai analizuoja tiriamos sistemos, t. y. grupės, būseną, jos aplinką bei kintančios aplinkos dalyvių būsenas. Šiuo atveju grupės tapatybę apibrėžia jos elgesio dėsningumai susidūrus su skirtinga socialine aplinka, kurią autorė skirsto į 3 grupes ir įvardija kaip subkultūrinę, sovietinę ir antisovietinę. Siekiant nustatyti grupės būsenas, tyrime išskirti du aplinkos kintamieji – *subkultūrinė kūryba*, apimanti „vertybes, pasaulėžiūras, įvaizdžius, meno ir filosofinio santykio į pasaulį kūrimą, ir *subkultūrinė veikla*, t. y. grupės dalyvių socialinis aktyvumas“ (p. 17). Minėti kintamieji padeda iširti grupės tapatybės formavimąsi sąveikaujant su aplinka, o gautas grupės tapatybės modelis suteikia galimybę prognozuoti grupės dalyvių elgesį specifinėje socialinėje aplinkoje.

Grupės bendravimo ryšiams iširti pasitelkta kompiuterinė socialinių tinklų analizė, besiremianti požiūriu, kad grupę sudaro asmenų, susietų tarpusavio ryšiais, rinkinys (p. 25). Ši analizė leido įvertinti informacijos srautus tarp grupėje dalyvaujančių veikėjų ir nustatyti jų ryšius su socialiniu kontekstu. Be to, analizė padėjo apibrėžti ir grupės neformalią struktūrą, t. y. draugystės ir bendrų interesų susietas subgrupes, išskirti neformalius grupės lyderius ir mediumus, gebančius plėsti kultūrinį lauką.

Taip pat tyrime naudota ir simbolinio interakcionizmo metodologija, artima etnografinio tyrimo *išsamiam etnografiniam aprašymui* (Geertz 2005). Simboli-

nio interakcionizmo įžvalgos atskleidė subkultūros atsiradimo procesą. Grupės dalyviams bendraujant tarpusavyje – dalijantis bendromis idėjomis, vertybėmis, simboliais, ritualiniais veiksmais, meno kūryba, požiūriu į aplinką, taip pat ir bendraujant su išorine aplinka – buvo kuriami simbolinių reikšmių pasauliai, tampantys subkultūros pagrindu. Aptartos metodologinės įžvalgos atvėrė kelius knygos autorei įdėmiau pažvelgti į grupės tapatybę ir ją vertinti iš skirtingų perspektyvų: „kultūros turinio ir reikšmių jos kūrėjams, struktūros ir lyderystės, grupės elgesio dėsningumų socialinėje aplinkoje“ (p. 27).

Nuo tyrimo teorinės ir metodologinės prieigos aptarimo pereisiu prie knygos struktūros. Monografiją sudaro įvadas, aštuoni knygos skyriai, išvados, santrauka anglų kalba ir vaizdinga vizualinė medžiaga, puikiai iliustruojanti knygos turinį bei papildanti verbalinį pasakojimą vizualiniu. Knygos įvadas pradedamas vieno iš grupės narių interviu, vaizdžiai iliustruojančiu to meto hipiuojančio jaunimo interesų lauką ir juos supančią sovietmečio aplinką:

Interesų ratas buvo labai platus ir pasaulėžiūra buvo tokia suvienodinta, nes mums visiems patiko muzika, patiko hipių filosofija, patiko tas laisvės troškimas mūsų supratimu, kad mūsų neribotų – nedraustų kalbėti, nedraustų auginti plaukus, nekoneveiktų, kaip tu čia apsirengęs, kad į šokius einant nereikalautų būtinai to kaklaraiščio, kad ir su kedais galėtum įeiti. Buvo tų visokių „ne“, kurie mus ir apjungė. Suvienijo mūsų supratimą, kad už tą laisvę reikia kovoti, reikia kokiu nors būdu reikšti protestą prieš tai. Ir dar čia nebuvo jokių politinių motyvų, tiesiog saviraiškos laisvės norėjom ir to siekėme (p. 11, Interviu su „Company“ dalyviu Only You).

Anot knygos autorės, ribotas informacijos kiekis sovietmečio Lietuvoje darė poveikį grupės subkultūrinės tapatybės originalumui. XX a. 7-ojo dešimtmečio Lietuvoje žiniasklaidos cenzūra skatino subkultūrinės grupės burtis, palaikyti tarpusavio ryšius, gilintis į subkultūrinių simbolių reikšmes, o trūkstamas žinias apie Vakarų kultūros subkultūras užpildyti savo vaizduote ir kūrybiškumu. Neturėdami galimybės bendrauti per socialinius tinklus, jauni žmonės dažnai rinkosi savo sutartose vietose, dalijosi naujai atrastomis idėjomis, skaitė Vakarų filosofinę bei egzistencialistinę literatūrą ir ją aptarinėjo, klausė iš Vakarų plintančios muzikos, bandė išreikšti egzistencinę mintį per savo sukurtus eilėraščius, kūno plastiką, t. y. pantomimos meną. Ši simbolinė komunikacija ir kūrybinė

veikla buvo hipiuojančio jaunimo subkultūrinės tapatybės formavimosi šaltinis. Hipių subkultūrai priklausantis jaunimas išsiskyrė iš sovietinės ideologizuotos aplinkos tiek savo išore, tiek mąstymu. Išorinio išskirtinumo jiems suteikė individualus grupės įvaizdis, formuojamas iš Vakarų bei vietinės kultūros fragmentų. Kaip teigiama monografijoje,

[...] grupės dalyviai augino plaukus, ieškojo kur galėtų įsigyti džinsų, panašių į Vakarų hipių. Tačiau jie mėgo dėvėti ir originalius drabužius, pasiūtus vietinių siuvėjų, pavyzdžiui, madingus mėlynus kostiumėlius su klišinėmis kelnėmis ir iki viršaus užsagstomais švarkeliais be apykaklių. Buvo madingi velvetiniai švarkai su kišenėmis, dideli apvalūs ženkliai su užrašais, versti avikailio kailinukai, gėlėti marškiniai, klišiai su vėjarais, į kuriuos įsiūdavo lemputes arba skambaliukus. Grupės dalyviai mėgo avėti Kauno „Inkaro“ fabriko pagamintus tamsiai mėlynus sportinius batelius baltais guminiiais padais, vadintus basketkėmis. Jie taip pat išmoko laisvai reikšti mintis ir emocijas (nors tai sovietmečiu atrodė iššaukiančiai), elgtis kitaip negu buvo įprasta viešose vietose, o svarbiausia – kitaip mąstyti, atsiriboti nuo sovietmečio pirštos sovietinio jaunimo ideologijos ir normų. (p. 22–23)

Grupės dalyviai ne tik perėmė informaciją iš aplinkos ir ją adaptavo, bet jai suteikė naujas reikšmes ir dalijosi šia informacija su aplinka. Tokiu būdu gauta informacija buvo ne tik perimama iš išorės, bet ir sukuriama pačių grupės dalyvių.

Pirmame monografijos skyriuje „Globalūs hipių subkultūros procesai“ autorė supažindina su platesniu Lietuvos hipių subkultūros kontekstu, aptaria hipių ištakas JAV. Hipių judėjimas, atsiradęs XX a. 7-ojo dešimtmečio viduryje Amerikos didžiuosiuose miestuose (Niujorke, San Franciske, Los Andžele ir JAV universitetų miesteliuose), apibūdinamas kaip globalus reiškinys. Vakaruose hipių subkultūros domėjimosi interesai – roko muzika, ypač psichodelinis rokas, Naujojo amžiaus (*New Age*) dvasingumo filosofija, alternatyvi gyvenmena komunose. Amerikos hipių pagrindinės idėjos, jų sukurta bendruomeninė etika grindžiama bendruomenės vertybėmis: visapusiška meile, taika, harmonija, hierarchijos ir materializmo atsisakymu, asmens laisve, asmens teisių ir demokratijos gynimu, žaliojo gyvenimo būdo propagavimu, narkotikų vartojimu siekiant patirti daugiau malonumo ir laisvės (p. 38–39).

Monografijoje siekiama nubrėžti paraleles tarp hipių vertybių sovietmečio Lietuvoje ir Amerikoje, palyginti skirtingas socialines aplinkas, apibūdinti

Lietuvos ir Amerikos hipių skirtumus ir panašumus. Išskiriami bendri dalykai, kurie vienijo JAV ir Lietuvos hipių subkultūras – „poreikis kurti asmeninę gyvenimo erdvę atsiribojant nuo visuomenėje įsigalėjusio autoritarizmo, galios santykių nepaisymo, materialistinių vertybių iškelimo prieš dvasines“ (p. 51). Greta bendrų, vienijančių dalykų buvo ir skirtumų. Hipiuojančio jaunimo patirtys JAV ir Lietuvoje skyrėsi, nes „Amerikos roko muzikos ir hipių kultūra turėjo galimybę natūraliai vystytis, o Lietuvoje prasidėjusi roko muzikos ir hipiavimo banga buvo nuslopinta KGB, šiam jaunimui suteikiant santvarkos prieš vaidmenį“ (p. 51). Grupės „Company“ subkultūrinei gyvensenai turėjo įtakos Vakarų jaunimo ir vietinė sovietmečio kultūra. Monografijoje prieinama prie išvados, kad Lietuvos hipiai perėmė pamatines roko muzikos, asmens laisvės vertybes iš Vakarų, kurios dėl informacijos ribotumo ir sovietmečio gyvenimo konteksto nulėmė grupės tapatybės lokalumą (p. 258).

Antrame skyriuje, nagrinėjančiame sovietmečio gyvensenos pėdsakus, aptiriamos sovietmečio visuomenės praktikos, su kuriomis susidūrė grupės „Company“ nariai. Tai buvo nelegalūs pagrindžio verslai (prekių perpardavinėjimas, kopijuotos Vakarų grupių muzikos prekyba, spalvotų fotografijų gaminimas, batų siuvimas iš „Raudonojo spalio“ gamyklos išneštų medžiagų), jaunimo grupuočių agresyvus elgesys prieš ilgaplaukius grupės narius; augantis jaunimo susidomėjimas populiariąja muzikine kultūra, ypač bigbyto (roko) muzika; kelionės po Tarybų Sąjungą, kurios atspindėjo hipių jaunimo dvasią ir padėjo pažinti sovietinę visuomenę; neigiama patirtis tarnaujant tarybinėje armijoje; antisovietinė jaunimo veikla ir KGB persekiojimai. Taigi skyriuje aprašytas sovietmečio aplinkos socialinis kontekstas padeda geriau pažinti aplinkos kontekstą, su kuriuo susidūrė grupės „Company“ nariai. Priešiškos sovietinės aplinkos kontekstas šios subkultūros atstovams padėjo geriau suvokti savo subkultūrinės tapatybės elementus.

Trečiame skyriuje gvildenamos subkultūrinės grupės atsiradimo prielaidos, analizuojami tuo metu vyravę galios santykiai, kurie turėjo įtaką jaunimo alternatyvaus subkultūrinio gyvenimo kelio pasirinkimui. Minėti galios santykiai apibūdinami kaip įtraukūs, vienijantys panašiomis vertybėmis gyvenančius grupės dalyvius, kita vertus, kaip priešiški ir agresyvūs, kai asmenys ar grupės naudoja prievartą kitų asmenų ar grupių atžvilgiu, siekdami pakeisti jų vertybes ir elgesį (p. 78). Autorė atkreipia dėmesį į subkultūrų sukurtus ir viešai deklaruojamus simbolius, kuriais grupės nariai perteikia savo vertybes:

[s]ubkultūrinių grupių simboliai (pvz., aprangos įvaizdžiai, detalės, šukuosenos, spalvos, muzikiniai ir literatūriniai kūriniai, bendravimo stilius) gali būti suprantami kaip vieningas kultūrinis tekstas, kuriuo grupės prisistato aplinkai. Simboliai grupių dalyviams suteikia galios, nes padeda keisti aplinkinių požiūrius, pvz., sudominti daugiau jaunimo arba sukelti dalies visuomenės priešišumą, nuolatinę įtampą ir konfliktus. Tai buvo ypač aktualu sovietmečio visuomenei, kuri išoriškai buvo labai vienoda, todėl kiekvienas naujas kultūrinis išsišokimas negalėjo likti nepastebėtas (p. 78).

Skyriuje detaliai analizuojami galios santykiai, vyravę to meto artimoje aplinkoje – šeimoje, bendraujant su kaimynais, mokykloje. Paaugliško amžiaus jaunimą burtis į draugų grupeles skatino nuolat kylantys pasaulėžiūrų ir vertybių konfliktai, draudimas užsiimti mėgstama veikla, dvigubo visuomenės gyvenimo standartai, to meto socialinis kontekstas, kuriame jaunimui trūko erdvės savirealizacijai, taip pat noras sukurti savo kultūrinę tapatybę, kuri aiškiau apibrėžtų jų statusą bendraamžių visuomenėje.

Tiriamos grupės dalyviai augo skirtingų socialinių sluoksnių šeimose, kurios buvo stipriau ar menkliau integruotos į socialinę nomenklatūrą. Šių šeimų gyvenimo sąlygos ir galimybės labai skyrėsi. Nemaža dalis miesto gyventojų ankštai gyveno komunaliniuose butuose, kuriuose kelios šeimos naudojosi viena virtuve ir kitais patogumais. Šiose šeimose augančių vaikų gyvenimo sąlygos buvo gerokai prastesnės, šeimose neretai pasitaikydavo alkoholizmo problemų ir barnių. Ši kasdienybė slėgė, o nuo jos pabėgti buvo galima pas draugus. Tai buvo viena iš alternatyviųjų bendraminčių grupių atsiradimo paskatų. Autorė įtaigiai pristato socialinę hipiuojančio jaunimo šeimų aplinką pasitelkusi artimiausios aplinkos etnografiją ir tirštąjį aprašymo metodą. Pabrėžčiau etnografijos literatūriškumą, kai etnografinis tekstas pateikiamas kaip literatūros kūrinys, įtaigiai iliustruojantis, pro kokius pragaro vartus turėjo pereiti šios kartos jaunimas.

Skyriuje detaliai aprašomos grupės narių šeimos istorijos. Autorė pasidalija vieno iš šios grupės nario šeimos istorija, aprašomos sunkios jo gyvenimo sąlygos, kai penki šeimos nariai sausakimšai gyveno viename Nemuno gatvės kambaryje. Berniuko tėvas, nepakeldamas praeities tragizmo dėl šeimos, žuvusios Kauno gete, pradėjo gerti, todėl šeimoje nuolat kildavo konfliktų. Berniuką labai slėgė tokia aplinka, todėl, būdamas aštuntoje ar devintoje klasėje, šią būseną kompensavo įsitraukdamas į gatvės gyvenimą. Kaip teigiama jo paties pasakojime, publikuojamame monografijoje:

Nemuno gatvė tada buvo laikoma gatvės gaujų susibūrimo vieta. Dvejais metais vyresnis aštuoniolikmetis [berniuko – *RRP*] dėdė tęsė nuo tarpukario žinomą Nemuno gatvės tradiciją – buvo įkūręs nelegalų privatų viešnamį, už kurį vėliau buvo nuteistas kalėti dešimt metų. Jis buvo gatvės gaujų autoritetas, [o savo jaunesniam giminaičiui – *RRP*] jis buvo stogas tais atvejais, kai tekdavo įsivelti į konfliktus. [Dabar jau suaugusio vyro – *RRP*] iki šiol nepalieka nuojauta, kad jis būtų pasinėręs į gatvės gaujas, jeigu ne aplink jį buvę draugai, kurie domėjosi muzika ir hiپیavimu, o hiپیų vertybės buvo nesusijusios su prievarta (p. 86).

Kadangi namuose nebuvo sąlygų mokytis, berniukas dažnai pamokas ruošdavo pas savo kiemo draugą, čia rasdavo užuovėją, būdavo pamaitintas, draugo namuose atrado daug knygų, kurias mėgdavo skaityti valandų valandas.

Įdomus faktas, kad hiپیų grupės „Company“ nariai buvo kilę iš daugia-kultūrinės aplinkos – iš lietuvių, žydų ir rusų šeimų, kurių požiūriai į Lietuvos okupaciją skyrėsi. Rusakalbiamis karininkų šeimų vaikams tėvų bandymas nulsėti okupacijos ir tremties temas skatino protestą, vertė maištauti prieš tėvus ir ieškoti alternatyvios informacijos kitoje aplinkoje, dažniausiai kitų bendraamžių šeimose. Nereta praktika to meto šeimose buvo slėpti nuo vaikų šeimos tremčių istorijas, informaciją apie tarpukario Lietuvą, kas galėjo pakenkti šeimai. Tokiu būdu uždaras sovietmečio šeimų gyvenimo būdas sukūrė sąlygas atsirasti skirtingoms kultūrinėms nišoms, kuriose buvo puoselėjamos skirtingos vertybės. Taigi sovietmečio visuomenėje buvo palanki erdvė vyrauti daugiasluoksniams galios santykiams – „tarp valdžios ir suaugusiųjų, tarp suaugusiųjų tarpusavyje, tarp tėvų ir vaikų kartų“ (p. 83).

Ketvirtame skyriuje dėmesys sutelkiamas į Miesto sodo kompanijos kūrimosi procesus, apimančius 1966–1969 m. laikotarpį, į grupės ištakas – nedidelių draugų grupelių, veikusią skirtingose miesto vietose (Senamiestyje, Centre, Žaliakalnyje), susibūrimą į didesnę subkultūrinę 30 hiپیuojančio jaunimo bendraminčių grupę. Aptariami svarbiausi grupės susikūrimą nulėmę veiksniai – fizinė vieta ir socialinė aplinka, turėję įtakos grupės subkultūrinei savivokai ir veiklai. Atskleidžiamos sąveikos su subkultūrinės grupės draugais, antisovietine ir sovietine aplinka, parodoma, kaip vyko kultūriniai mainai, atsirandant naujiems bendravimo ryšiams. Grupės dalyvių tarpusavio sąveikoms atskleisti pasitelkiami socialinius ryšius atspindintys grafikai, kurie padeda nustatyti grupės dalyvių tarpusavio bendravimo ryšius ir jų kaitą laiko kontekste (2–8 pav.).

Per grupės „Company“ kūrimosi procesus ir veiklas skaitytojas supažindinamas su Kauno miesto toponimika, skirtingos atminties sluoksnius menančiomis vietomis, įtvirtinančiomis Kauno hipių tapatybę. Tarp Kauno hipių svarbiausių susitikimo vietų išskirtas Kauno sodas, įsikūręs pačiame miesto centre. Pradžioje tai buvo geografiškai patogi ir saugi hipių susitikimo vieta, tačiau po 1972 m. protesto įvykių hipiuojantis jaunimas milicijos pradėtas vaikyti iš šios vietos. Po Romo Kalantos susideginimo Miesto sodas kompanijos dalyviams įgijo naują reikšmę ir ši vieta iki šiol kauniečiams yra svarbi kaip sovietmečio jaunimo pasipriešinimo atminties vieta.

Kitos hipių pamėgtos vietos – vaikų ir jaunimo kavinė „Pasaka“, įsikūrusi Laisvės alėjos 27, netoli Soboro, ir kavinė „Kava-ledai“, 1971 m. įkurta Karo muziejaus sodelio prieigose. Miesto sodas, „Pasaka“ ir kavinė „Kava-ledai“ tapo Bermudų trikampiu. Kasdien „Company“ nariai keliaudavo iš vieno jo taško į kitą. Šios vietos tapo savotiškais hipiškos kultūros centrais ar „kultūrinių teritorijų mozaikomis“ (Kvietkauskas 2012: 192), kur jaunimas rinkdavosi išgerti kavos, „paskrebinti“ gitara ir pabendrauti su bendraamžiais. Tiek Kauno valstybinio muzikinio teatro miesto sodą, tiek Karo muziejaus sodelį galima pavadinti „persiklojančių kelių simbolinių kolektyvinės atminties laukų“ (Assmann 2013: 21) vietomis, sustojusio laiko erdvėmis, atveriančiomis daugiasluoksnę miesto gyventojų atmintį apie šiose vietose buvusias senąsias Kauno kapines.

Penktajame skyriuje „Grupės subkultūrinės tapatybės formavimosi veiksniai brandos laikotarpiu“ aptariama 12 svarbiausių subkultūrinių įvykių, turėjusių įtakos grupės subkultūrinės būsenos atsiradimui ir pasaulėvokos brandai. Pirmieji įvykiai buvo susiję su hipiškos būsenos kūrimu savo subkultūrinėje ir antisovietinėje aplinkoje (roko muzika, pantomima, gyvenimas komunoje), o vėlesni (Talino *popsession* 1970 m., Kauno *popsession* 1971 m., Romo Kalantos susideginimas 1972 m., masinės jaunimo protesto demonstracijos, uždraudus viešas Kalantos laidotuves, sovietų saugumo represijos) jau turėjo politinį atspalvį. Minėti įvykiai subrandino grupės dalyvių opozicinę savivoką ir paskatino užsiimti pavojinga antisovietine veikla – bendraamžių gelbėjimu nuo sovietinės armijos. Grupei reikšmingiausių 1970–1972 m. įvykių analizė atskleidė, kad kompanija buvo kultūrinė grupė, pasižymėjusi aiškiai išreikšta rezistencine nuostata. Nors hipiavusio jaunimo veikla buvo sustabdyta, visuomenėje jau buvo suvoktas naujas subkultūrinis fenomenas, turėjęs įtakos tolimesnei jaunimo kultūros raidai.

Šeštajame skyriuje analizuojama grupės „Company“ meninė tapatybės raiška, kuri reiškėsi per grupės dalyvių įvaizdžius ir meninę kūrybą – roko muziką, pantomimos teatro spektaklius, poezijos žanrą. Aptariama grupės dalyvių kūrybinė veikla, jų rašytų eilėraščių tematika. Analizuojama, kaip poetiniuose tekstuose atsiskleidžia autorių dvasinis pasaulis, jų socialinės aplinkos suvokimas, patiriamos įtampos ir konfliktai, rezistencinės nuotaikos. Pvz., bigbyto muzikinės grupės „Raganiai“ dainų tekstuose ryškus ironiškas santykis su pasauliu, užslėpta socialinė kritika, maištingumas. Meninė kūryba, ypač muzika ir savo sukurtų eilėraščių skaitymas, susiejo grupės dalyvius vidiniais ryšiais, stiprino jų hipiškos tapatybės jausmą, padėjo palaikyti grupės dalyvių subkultūrinę nuotaiką. Kaip atskleidė autorės atliktas tyrimas, šios grupės dalyviams eilėraštis buvo pati sakraliausia rezistencinė erdvė ir grupės tapatybės išraiškos forma.

Septintajame skyriuje į grupės tapatybę žvelgiama pasitelkus socialinio tinklo analizę ir vizualizavimo priemones. Nors grupė turėjo bendras ją vienijančias subkultūrines vertybes, tačiau ji buvo heterogeniška. Intensyvesnė veikla ir bendravimas vyko mažose draugų grupelėse, kurių dalyviai palaikė anksčiau draugystės ryšius (buvo kiemo ar mokyklos draugai) ir turėjo bendrų pomėgių. Grupelės bėgant laikui keitėsi priklausomai nuo bendrų patirčių ir naujai sutiktų žmonių, kurie prisijungė prie grupelių veiklos. Tinklo analizė atskleidė spontaniškai atsirandančius lyderius, su kuriais susijęs grupės aktyvumas ir veiklos įvairovė, taip pat mediumus, turėjusius įtakos subkultūrinio lauko plėtrai. Bigbyto muzikinės grupės „Raganiai“ dalyviai laikytini aktyviausiais mediumais, nes jie palaikė daugiausia ryšių su išorine aplinka ir plėtė grupės kultūrinį lauką.

Paskutinis aštuntasis skyrius skirtas grupės tapatybės dinamikos analizei. Pasitelkus matematinį modeliavimą analizuojami grupės subkultūrinės būsenos kaitos dėsningumai, nubrėžiantys jos tapatybės dinamiką, aptariama galima grupės įtaka socialinei aplinkai. Subkultūrinės grupės tapatybės analizei taikyta dinaminė funkcija. Remdamasi šia prieiga, autorė pereina prie dinaminio subkultūrinės tapatybės aptarimo: grupės subkultūrinė tapatybė apibūdinama kaip jų būsenos pokyčių dėsningumai, atsirandantys dėl jų esamos kultūrinės patirties ir besikeičiančios aplinkos įtakos (p. 238).

Šioje prieigoje kintamųjų vertės, skirtingai negu etnografiniuose aprašymuose, nustatytos pasitelkus skaitinę išraišką – verčių skalę, padedančią stebėti būsenų ir įtakos augimo / didėjimo ir slopimo / mažėjimo tendencijas.

Anksčiau aptartas dvylikos asmenų grupei aktualių įvykių sąrašas šiame skyriuje papildytas kiekvieno veikėjo asmeniniais įvykiais, turėjusiais įtakos jo hipiškos pasaulėvokos dinamikai. Atrinkus minėtus įvykius, kurie buvo svarbūs atskiriems individams, subgrupėms ir visai grupei, buvo sukurta įvykių seka laiko kontekste, nustatyta kiekvieno įvykio dalyvio aplinka, sukėlusi jo reakcijas, ir sukurta duomenų lentelė, skirta regresinei analizei atlikti (p. 238).

Knygoje atlikta visuomenės grupių procesų analizė padeda suprasti, kaip mažų grupių vertybės gali būti perimamos ir gali paskatinti platesnius kultūrinius sąjūdžius. Kadangi subkultūrinis jaunimas domėjosi egzistenciniais klausimais, įtraukiančiais svarstymus apie asmens laisvę, jis parėmė sąjūdį už krašto laisvę, pasitelkęs savo simbolinę kalbą – muziką, ironiją, subkultūrinius įvaizdžius ir naujas protesto formas (p. 254).

Skyriaus pabaigoje pateikiami pavyzdžiai, kaip grupės subkultūrinė patirtis turėjo įtakos pačių grupės dalyvių ateities veiklai. Vieni iš grupės dalyvių, groję roko grupėse, 1987–1990 m. įsijungė į Lietuvos nepriklausomybės kovų sukūrį, kiti, išvykę į užsienį (Izraelį ar JAV), atkūrė savo muzikinę veiklą, tretį užsienyje gilinosi į pantomimos meną, vėliau, sugrįžę į Lietuvą, užsiėmė aktyvia visuomenine veikla ir socialine kritika. Vienas grupės dalyvis, „sugrįžęs iš Izraelio į Lietuvą, apsigyveno moliniame name su gėlėmis ant stogo gamtos apsuptyje ir kaip hipis klajoklis augino avis“ (p. 254). Kiti prisidėjo Kaune rengiant parodas, skirtas Romo Kalantos atminimo renginiams. Taigi grupės dalyviai ėmėsi aktyvios veiklos jiems įdomiose srityse, o susiklosčius palankioms aplinkybėms, atnaujino grupės bendravimą.

Nors didžiausias dėmesys monografijoje sutelktas į vyrų hipių tapatybę, šioje grupėje būta ir merginų, pagyvinusių grupės bendravimą. Kaip teigiama monografijoje ir ką liudija „Company“ grupės narių prisiminimai, hipių subkultūrai priklausiusios merginos buvo kūrybiškos, mėgo puoštis ilgais sijonais, įsisegti gėlę į plaukus, romantiškos, kai kurios – kiek depresyvos. Nors merginos dažniausiai dalyvaudavo susibūrimuose Miesto sode ir plotuose, tačiau svarbiausioje kompanijos veikloje jos nedalyvavo. Knygos autorei būtų galima papriekaištauti ir užduoti klausimą, kodėl monografijoje tiek mažai dėmesio skiriama hipių subkultūros grupei priklausiusioms moterims ir merginoms.

Pabaigoje norėčiau trumpai aptarti knygos apipavidalinimą, dizainą ir vizualinės medžiagos pristatymą. Monografiją puošia patrauklus knygos viršelis su vienu iš grupės „Company“ narių asmeninio archyvo 1971 metų fotografija,

puikiai iliustruojančia tyrinėjamą reiškinį. Verta pagirti originalų knygos dizainą, kruopščiai parengtą dizainerės Jurgos Januškevičiūtės-Tėvelienės. Kiekvieno skyriaus pradžia puošia hipių subkultūrinės grupės stilistiką reprezentuojančios originalios ilgaplaukių šukuosenos, o knygos atvartus – spalvingos gėlių mozaikos, teikiančios nuorodas į hipių subkultūrinės grupės simboliką. Tyrimų medžiagos reprezentatyvumą atspindi 13 paveikslėlių-schemų ir 11 lentelių, kurie yra gerai integruoti į knygos tekstą. Nustebina tarp jų išmaniai parengtas subkultūrinių miesto erdvių žemėlapis, kuriame išskirtos pagrindinės grupės „Company“ gyvenimo, lankymosi ir susitikimų vietos trijuose Kauno mikrorajonuose – Senamiestyje, Centre ir Žaliakalnyje nuo 1966 iki 1970 m.

Monografijoje pateikiama iškalbinga vizualinė medžiaga praturtina knygos turinį vaizdingais pasakojimais ir liudija hipių grupės gyvenimo realijas sovietmečio aplinkoje. Čia galima aptikti grupės „Company“ fotografijas jų pagrindinėse susitikimo vietose – Miesto sode prie fontano, Karo muziejaus sodelyje, bigbity grupės „Raganiai“ organizuojamus roko muzikos koncertus ir šios grupės pasirodymą Kauno *possession* bei „Company“ grupės dalyvių keliones į Taliną ir Palangą. Iš vizualinės medžiagos vertėtų išskirti originalius „Company“ grupės nario Kristupo 1968–1970 m. leisto savadarbio vienetinio laikraščelio „BIN“ fragmentus, kuriuose išlikę subkultūrinio hipiuojančio jaunimo piešiniai liudija apie to meto hipių stilių, vertybes, jaunimo muzikos dievaičius, tokius kaip Brianas Jonesas iš grupės „The Rolling Stones“. Jame taip pat galima rasti Vakarų hipių nuotraukų fragmentų iš vienos žymiausių susitikimų vietų Londone – Piccadilly aikštės su fontanu.

Apibendrinant reikėtų pasidžiaugti Egidijos Ramanauskaitės kruopščiai parengtu ir novatorišku tarpdalykiniu tyrimu, sujungiančiu humanitarinių, socialinių ir gamtos mokslų tyrimo metodologijas. Grupės tapatybės tyrimas susijęs su keliomis tyrimo perspektyvomis – etnologijos, socialinių tinklų analizės ir sistemų teorijos – bei simbolinio interakcionizmo įžvalgomis. Monografijoje autorė panaudoja naujus etnografinių duomenų sisteminimo įrankius ir į kultūros reiškinius pažvelgia nauju dinaminio požiūriu. Egidijos Ramanauskaitės monografija „Kauno hipiai: tapatybės paieška 1966–1972“ iki šiol yra vienintelis išsamus hipių subkultūros tyrimas Lietuvoje, praturtinantis jaunimo subkultūrų tyrinėjimų lauką.

LITERATŪRA:

- Assmann Aleida 2013. „Miesto atmintis“, in: *Atminties daugiasluoksniškumas: miestas, valstybė, regionas*, sud. Alvydas Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 19–34.
- Becker Howard S. 1997. *Outsidery: Studies in Sociology of Deviance*, London: Free press.
- Cohen Albert K. 1997. „A general Theory of Subcultures“, in: *The Subcultures Reader* (Ken Gelder & Sarah Thornton, eds.), London and New York: Routledge, 44–54.
- Geertz Clifford 2005. *Kultūrų interpretavimas. Straipsnių rinktinė*, sud. Arūnas Sverdiolas, Vilnius: Baltos lankos.
- Kvietkauskas Mindaugas 2012. „Tarpukario Vilniaus heterotopija: pažintiniai ir poetiniai tekstai“, in: *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: tautų polilogas 1900–1945*, sud. Alma Lapinskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 190–224.